

componendum et discurrendum, et hoc falsum est, quoniam potentia nequit efficere actum quatenus vitalem propter conjunctionem ad aliam, si talem ex se non posset efficere, ut inductione patet: aut intrinsece perficitur, ut jam potens sit ad nobiliorem actum, quam omnes sensus brutorum, quia nimis oritur ex anima sensitiva conjuncta gradui rationali, et sic responsio quidem probabilis est, tamen non satisfacit, quia illa potentia quantumvis perfecta semper manet intra latitudinem potentiam spiritualem: cujusmodi sunt compositio et discursus, quod probatur primo, quia si illi actus semel concedantur potentiae materiali, jam possent concedi potentiae brutorum, cum ex parte materialitatis non repugnet, et alias bruta etiam in gradu sensitivo perfectissima inveniantur. Adde, quod majora signa observentur in brutis hujus compositionis, quam in cogitativa nostra, quia in nobis potest facile tribui intellectui, in brutis vero nullo modo. Secundo arguitur: nam ad faciendam compositionem, praeter conceptus rerum quae per species representantur, oportet concipere proprio conceptu conjunctionem prædicati cum subjecto, quae per verbum *est* importatur: hoc autem non videtur dandum potentiae materiali, cum illa collatio arguat magnam perfectionem. Tertio si sensus posset dividere et componere, eadem ratione posset discurrere, quod alii consequenter concedunt, et ita probatur. Nam qua ratione posset prædicatum subjecto, eadem posset unam propositionem alteri conferre, atque adeo percipere vim consequentiae formalis, quod sane esset cognoscere, quod omnis consequentia similis formæ sit bona, valetque ex intrinseca compositione terminorum, id vero impossibile est potentiae spiritualis, et ita cognoscere nihil sit minus, quam cognoscere rem universalem, imo ultius si sensus posset componere, posset prædicatum conferre subjecto, et considerare ordinem inter illa, configerèque ibi relationes, quae munia sunt propria intellectus: ergo, etc. Quarto si sensus posset prædicatum cum subjecto conferre, posset et media cum fine, cum non sit major ratio. Quod si concedas: ultius sequitur sensum posse cognoscere rationem boni ac mali: ac discursum aliquem, et indifferentiam habere circa illa, consequenterque appetitum sensitivum ex se habere aliquam libertatem, ac posse peccatum, saltem veniale committere, seclusa voluntate, quod nonnulli, atque etiam Cajetanus perperam concedunt. Tandem ex illo principio similia alia

absurda deducuntur, cum tamen illud nulla ratione efficaci constet: non est ergo, cur asseratur.

10. *Solvuntur argumenta adversariorum.* — *Auctor, disput.* I *Metaphysicæ, sect. ult., a num. 21.* — Sed arguunt primo contrarie opinantes. Nostri sensus conjuncti sunt intellectui: rationabile ergo est, ut majorem aliquam virtutem habeant quam sensus brutorum. Habent quidem majorem perfectionem intra latitudinem potentiae materialis, non tamen superant in compositione, aut discursu, cum illa sint propria potentiae spiritualis. Secundo arguunt. Reminiscentia est in parte sensitiva, ea autem non fit nisi discurrendo ab una re ad aliam, donec perveniat ad eam, quam investigamus. De reminiscientia infra dicemus plura: pro nunc ponendum, fieri quidem in parte sensitiva cum juvamine intellectus, in illa tamen non misceri propriam compositionem, aut discursum partis sensitivæ. Tertio arguunt, quia notitia primorum principiorum causatur multorum singularium experimento, teste Aristotele *in principio Metaphysicæ, et in fine Posteriorum*: experimentum autem ad potentiam sensitivam pertinet, et tamen est vera compositio, cum dicat Aristoteles experimentum esse *nosse hanc herbam, curasse Socratem et Calliam*. Respondetur experimentum proprie loquendo immediate fieri in sensibus exterioribus, cum ipsa a rebus objectis immediate immutentur, et intuitive eas cognoscunt, quod est experiri, sicut tactus experitur ignem calefacere, non aliter, quam impressionem ab igne factam præstantialiter percipiendo: at vero cognoscere hujusmodi experimentalem effectum componendo et dividendo proprium est intellectivæ potentiae, talisque cognitione dicitur proprie experimentalis, hoc est, alicujus effectus exterius sensibilis saepius repetita cognitione, unde Aristoteles dixit ex multis memoriis causari experimentum, et experimentis artem, atque inductionem universalem: tale igitur experimentum actus est intellectus, ut ex multis patet. Primo, quia illud experimentum generat scientiam, et artem in intellectus autem non assentitur propositioni universalis propter cognitionem singularium apud sensum: ergo propter propriam cognitionem. Secundo in experimentali propositione semper prædicatum est universale, ut hic, et ille ignis calefacit: ergo omnis ignis calefacit; non potest ergo esse operatio sensus, cum constet apud omnes sensum non cognoscere universale. Atque hoc argumentum con-

cludit, ex nulla experientia colligi, sensum formare propositionem, si quidem talis propositione constare deberet ex subjecto, et prædicato singularibus: at fere nunquam hujusmodi propositiones componimus, aut discursum formamus ex puris singularibus, ita ut nullus admisceatur terminus communis. Quarto arguunt: nam Aristoteles saepe cogitativam phantasiam vocat rationem particularē, ut 6, *Ethicor.*, capit. 11, et 3, de *Anima*, capite quinto, vocat eam intellectum passivum: ergo aliquam cognoscit in ea vim participatam ab intellectu. Respondetur sic illam potentiam nominari, tum propter dependentiam intellectus ab illa, tum etiam, quia immediate movet intellectum, tum denique, quia saepe dirigitur ab intellectu, cui obedit.

CAPUT VII.

UTRUM EADEM POTENTIA COGNOSCITIVA POSSIT
SIMUL PLURES ACTUS ELICERE.

1. *Potentia cognoscens inter passivas et activas censemur.* — *Cur communius passiva vocetur quam activa.* — De actibus potentiae cognoscitivæ sufficienter disputatum est. Solum supererat disputanda quæstio, an in hujusmodi actibus possit veritas et falsitas reperi: sed quæstionem hanc tangemus breviter, et commodius in cap. 10, remittendo tamen tractationem de veritate in *Metaphysicam*, et ideo de actibus nihil superest dicendum, sed de potentia ipsa, de qua disputari solet, an sit potentia activa, vel passiva, sed hec quæstio soluta manet ex dictis cap. 2, 3 et 4. Nam ex 2, habetur cognoscentem potentiam esse receptivam specierum, atque ex hac parte esse passivam: ex tertio vero, et quarto habetur efficere actum, cum sit præcipua vis per quam anima operatur, et illi maxime conjuncta, commune autem est rebus omnibus operari per potentias suas intrinsecas. Habetur præterea ex dictis capitibus easdem potentias recipere actus, quos efficiunt, atque adeo esse modo aliquo potentias receptivas et passivas, passione late dicta, quatenus videlicet omnis receptio passio dici solet, ut notavit Aristoteles, lib. 2, de *Anima*, cap. 5, et Gregorius Nissenus, lib. 4, de *Viribus animæ*, cap. 8, et Damascenus 1, Fidei orthodoxæ, cap. 22, D. Thomas, 1, 2, quæst. 22, art. 1, Galenus, libello de *Differentiis symptomatum*, cap. 1, et lib. 2, methodi, cap. 1. Nemesius, de *Natura hominis*, c. 1 et 15. Invaluit autem denominatio

tio hæc potentiae passivæ in cognoscitibus facultatibus propter duo, unum est, quia ex natura sua carent speciebus, quas recipere prius debent, quam agant, unde prius sunt ad recipiendum, posterius ad agendum: in quo late distinguuntur a potentias Angelorum, quas ex natura sua habent complementum omnium specierum: ut notavit D. Thomas, 1 part., quæst. 54, art. 4. Alterum est, quia dictæ potentiae duplēcē habent rationem recipiendi, ab extrinseco quidem speciem, a se vero actu, agendi autem unam, et illam minime completam, sed complendam per species.

2. *Præsentis capituli pars negativa suadetur.* — *De hac quæstione late, lib. 2, de Angelis, cap. 37.* — Hoc ergo supposito de activitate istarum potentiarum solum superest disputare de virtute earum, an sit adeo limitata, et unum tantum actum possit elicere, videturque pars affirmans vera, primo ex Aristotele 2, *Topicorum*, c. 4, dicente: *Contingit plura scire, cogitare vero non nisi unum.* Secundo, quia virtus potentiae est una tantum, et finita: dum ergo operatur, satis est si exeat in unum actum. Tertio, quia una potentia unita tantum specie intentionalis actualiter informari valet, sic visus plures homines per unicam faciem videt, alias plures simul species solo numero differentes haberet: ergo unum tantum actum potest efficere. Quæstionem hanc tractat divus Thomas, 1 part., quæst. 85, art. 4, de intellectu nostro speciatim, de intellectu autem angelico, quæst. 58, art. 2, commodius tamen disputatur in communi, cum difficultas communis sit omnibus potentias cognoscitibus.

3. *D. Thomæ resolutio.* — Ille igitur resolvit, plura quidem per modum plurium non posse simul cognosci, posse tamen per modum unius: cognoscere per modum plurium (ut explicat) est cognoscere per plures species, atque adeo cognoscere per modum unius est cognoscere per eamdem speciem: ex quo concluditur, potentiam una solum specie uti posse ad cognoscendum, simulque valere cognoscere quidquid per illam representatur. Doctrina hæc expositione indiget, unde notandum primo virtutem animæ, et omnium potentiarum ejus finitam esse, ac limitatam, proindeque si pluribus applicetur, necessario fore in singulis minorem. Secundo notandum cognitionem posse esse perfectam dupli ratione, aut scilicet ex parte potentiae, quia virtuti potentiae adæquat, explicante nimis potentia in eo actu totam suam virtutem, aut ex parte objecti, quando videlicet cognoscitur objectum,

quantum ipsum cognoscibile est. Unde e contrario imperfecta cognitionis, cum privationem dicat, dupli opposita ratione talis esse poterit, scilicet, vel quia non adaequatur virtuti potentiae, vel quia non adaequatur objecto.

4. *Prima assertio.* — *Secunda assertio.* — Jam dico primo. Impossibile est unam potentiam habere simul duos actus perfectos ex parte potentiae. Hæc conclusio est evidens ex dictis, et intenta ab Aristotele et D. Thoma, supra citatis. Dico secundo. Non repugnat unam potentiam cognoscentem elicere simul duos actus, sive objecta cognoscantur per modum unius, sive plurium. Probatur experientia: nam simul videmus lucem, albedinem et nigredinem, simul etiam audimus differentes sonos, differentiamque inter hæc omnia objecta, quod signum est cognosci actibus diversis, intellectus etiam sepe considerat duas res, et convenientiam, vel differentiam inter illas: potest ergo una potentia plura cognoscere. Quod autem possit per modum plurium probatur: nam duos homines non intuemur per modum unius, quando nullo modo conferimus unum ad alium, ut sepe contingit, eodemque modo potest intellectus eosdem considerare.

Ratio vero est, quia attentio intellectus habet latitudinem, ac adeo potest totaliter, vel ex parte applicari: ergo potest unum aliquid cognoscere veluti dimidiata attentione, aliudque alia attentionis parte a priori discreta, cum objecta ipsa omnino etiam sunt disparata, ut ponimus. Et confirmatur, quia intellectus potest plura simul cognoscere constituendo differentiam inter illa, vel aliquo modo comparando: ergo etiam potest eadem absolute cognoscere, ac sine comparatione. Probatur consequentia, quia comparatio illa nihil videatur referre, imo videtur addere difficultatem operationi, nam qui comparat, et extrema cognoscit et comparisonem facit. Quare hanc conclusionem amplectuntur etiam aliqui Thomistæ, ut Cajetanus, 1 part., supra, et Soto 1, Posteriorum, quamvis alii oppositum sentiant, ut Herveus, quodl. 7, q. 16, et in 2, d. 41, q. 2, Capreolus, in 2, d. 3, quæst. 2, conclusione 9, Ferrarius 1, contra, cap. 55, idem Albertus, in 4, distinct. 1, art. 3. Eorum tamen rationes non urgent, qualis illa, quod unus numero motus ad unicum tendit terminum, et ab unico principio unica actio procedit: dicimus enim, quod imo ab uno principio possunt esse plures actiones ad diversos terminos, vel objecta tendentes, ac maxime si principium sit diversis affectum formis, ut hic contingit

5. *Tertia assertio.* — Unde sit tertia conclusio. Eadem potentia cognoscitiva potest simul operari per diversas species intentionales: patet ex dictis; nam album et nigrum per eamdem speciem representari nequeunt, ut cap. 2, ostensum est, cum tamen simul a nobis concepi experiamur: intellectus etiam differentiam inter hominem et equum simul per diversas species illorum considerat, quod quia citati Thomistæ negare non possunt, præceptorem exponunt, non posse intellectum plura simul per diversas species intelligere, eo quod diversæ species dicantur illæ, quæ inter se nullum ordinem habent, ceterum si cum ordine accipiuntur, tanquam unam censerit: cui sane expositioni repugnare videtur S. Thomas, 1 part., quæst. 12, art. 10, dicens, si partes ejusdem totius proprii, et diversis speciebus cognoscantur, non posse omnes simul intelligi, cum tamen in eo eventu cognoscantur cum ordine, quem inter se habent. Adde quod potentia cognoscitiva non solum possit cognoscere plura cum ordine, sed etiam sine ordine, ac per modum plurium: poterit ergo uti simul diversis speciebus ut diversæ sunt, non ordinando illas.

6. *Quarta assertio.* — Dico quarto. Contingere potest, ut potentia simul plura cognoscat perfectly ex parte objectorum, id est, cognoscendo illa quantum cognoscibilia sunt a tali potentia. Hæc conclusio potissime verificatur in Angelis, in quibus cognoscitiva virtus nobilissima est, et ideo quamvis in plura objecta (ut ita dicam) dividatur, sufficere potest unicuique ad illud perfectly intelligendum, itaque potest Angelus naturaliter seipsum, et Deum per sua naturalia, et præterea rem aliquam naturalem simul perfectly cognoscere: de qua re suo loco. Id quod etiam D. Thomas concedit, unde Thomistæ illi etiam explicant, quod non possit intellectus per plures species ejusdem ordinis ita operari, possit tamen per species diversorum ordinum: sed expositio accommodata non est, nam quod sint species ejusdem, vel alterius ordinis, impertinens est, imo per species ejusdem ordinis res erit facilior, cum magis convenienter in unum. De intellectu tamen humano propter limitatiorem virtutem raro, aut nunquam verificabitur conclusio, quia non adeo perfectly comprehendit rem, quin possit perfectius. Unde quando ad plura attendit, aliquid diminuit de perfecta cognitione uniuscujusque, sive non adeo perfectly cognoscit, unumquodque. Idemque est de sensibus, ac majori ratione, ut etiam experientia

confirmat. Atque ita interpretandus est divus Thomas, vel saltem juxta primam conclusionem.

7. *Ad primum et secundum argumentum in num. 2.—Ad tertium.* — Unde jam patet solutio primi argumenti supra facta: quod vero in secundo sumitur, erit quidem verum, si intelligatur de actu adaequato potentiae, non vero de inadæquatis. Ad tertium respondeatur unam potentiam simul habere posse duas species, per illas vero simul operari perfecte non posse, imperfecte posse.

8. *Dubium circa idem tertium argumentum de quo etiam auctor, disp. 5 Metaphysicæ, sect. 8, a num. 15.* — Postulat tamen argumentum illud, quo pacto dues species intentionales solo numero differentes possint esse in eodem subiecto. Respondet vero Cajetanus, 1 part., quæst. 76, articulo secundo, differentes numero in esse reali non posse esse simul: differentes autem numero in representando si differant specie in esse reali, posse esse simul, quod tamen refutat Ferrarius 2, contra, c. 77, propterea quod species intentionales, quæ in representando tantum differunt numero, non habent unde distinguantur species in essendo, quia neque ex parte subjecti, ut de se patet, neque ex parte objecti, quod tantum est numero diversum. Et confirmatur; tum quia sicut actio specificatur a termino, ita species a re representata: sed actiones tendentes ad terminos numero diversos tantum differunt numero: ergo similiter; tum quia, ut supra diximus, esse representativum est ipsum esse species: quaresi in representando solum habent differentiam numericam, solam etiam habebunt in essendo. Ferrarius ergo respondet, species representantes res numero diversas diversæ speciei esse, quia rerum ipsarum conditiones diversas admodum representant: sed hoc etiam improbabile est, nam in speciebus duarum, verbi gratia, albedinem in oculo existentibus tales conditiones non representantur directe, sed modificant representationem, præterquam quod conditiones eæ possunt sepe non differre specie, sed numero tantum, veluti dictæ albedines in quantitatibus ejusdem figuræ: et aequæ intensæ inveniantur. Item actuales visiones duorum hominum specie non differunt: ergo neque eorum species. Respondeo igitur ad dubium nullum esse inconveniens duas species intentionales solo numero differentes esse in eodem subiecto secundum eamdem rationis, sic sensibile proprium visus est, quod a nullo alio exteriori sensu cognosci potest: nihil ergo prohibet, quod ab aliquo in

CAPUT VIII.

UTRUM SINT QUÆDAM SENSIBILIA PER SE, ALIA PER ACCIDENS QUÆDAM PROPRIA, ALIA COMMUNIA, ET IN QUO CONSISTAT EORUM RATIO.

Potentiae sensitivæ ad eundem gradum viuentum pertinent, distinctum a gradu rerum habentium intellectum, et ideo majorem inter se dependentiam, et convenientiam habent, quam cum potentias intellectivis, et ob hanc rationem antequam ad singulas potentias deviniamus, dicendum est de sensibus in communia, sic enim, et facilior et brevior erit doctrina, qua de re varia habentur pronuntiata apud Philosophum 2, de Anima, cap. 5 et 6.

1. *Quid sit sensibile proprium.* — In hac vero praesenti materia, sicut in precedentibus ab objecto sensus initium sumimus, illud autem est sensibile in communia, eujus rationem investigamus. Notandum igitur sensibilium divisionem in titulo positam potissime tradi ab Aristotele respectu sensuum externorum, unde et in illis explicabitur, post modumque facile applicabitur ad sensus internos. Sensibile proprium illud dicitur, quod ab unico tantum sensu potest cognosci, in illoque propriam speciem imprimit. Unde sensibile proprium, per se, ac primo est sensibile, quia cum de ratione cognoscitivæ potentiae sit, ut conjungatur suo objecto, plane quod per propriam actionem potest imprimere sui speciem, erit primum objectum, sive sensibile illius potentiae. Est tamen notandum exclusivam illam, sensibile proprium tantum cognoscitur ab uno sensu, excludere alios sensus ejusdem ordinis et rationis, sic sensibile proprium visus est, quod a nullo alio exteriori sensu cognosci potest: nihil ergo prohibet, quod ab aliquo in